

# A MEGÚJÍTOTT ÉS HELYREÁLLÍTOTT IRODALMI KÁNON

TAKARÓ MIHÁLY

**KIVONAT:** Ebben az írásban a szerző elsősorban az irodalom, azon belül is a magyar irodalom oktatásáról veti papírra gondolatait, mert meggyőződése szerint az identitásképző tárgyak sorában is kiemelt szerepe van a magyar nyelvnek és irodalomnak. Mindemellett foglalkozik a történelem, az ének-zene és a művészettörténet oktatásának kérdéseivel is. Szól az identitásképző tárgyakról a XXI. század iskolájában, valamint az új Nemzeti Alaptantervben a (NAT) rendszerelemeiről és céljairól, érintve a Kerettanterv (KET) vonatkozó pontjait és fejezeteit. Az értékőrzésről és értékteremtésről gondolkodva arra keresi a választ, hogy napjainkban miben is rejlik a pedagógus értéke, és mit tekinthetünk pedagógiai örökségnek. Különös hangsúlyt kap a Kárpát-medencei magyar kulturális kontinuitás ténye, ennek oktathatósága és a nemzeti identitásképzésben betöltött szerepe.

Végül pedig arra kérdésre, hogy mit kell tennünk ahhoz, hogy tanárként helyt tudjunk állni, valamint elvégezni vállalt feladatainkat, az alábbi válaszokat kínálja: ragaszkodni az iskola értékközvetítő funkciójához, ragaszkodni ahhoz, hogy teljes személyi-

séget akarunk nevelni. A teljes személyiség azt jelenti, hogy a személyiségnevelés minden szegmensét figyelembe véve, nem egyet kiemelve a többi rovására, próbálunk egészséges szellemiségű, művelt, a nemzetének irodalmát, tudományát, művészetét, kultúráját ismerő generációkat nevelni. A szerző meggyőződése szerint ez az új magyar iskola sikerének legfontosabb záloga.

**KULCSSZAVAK:** pedagógia, értékközvetítés, kulturális kontinuitás, értékörzés és értékteremtés.

## 1. Identitásképző tárgyak a XXI. század iskolájában

Megtisztelő feladat nyitó gondolatokat írni egy olyan kötethez, amelynek középpontjában a Nemzeti Alaptanterv (NAT) és annak is egy kiemelt része, a nemzetiidentitás-képző tantárgyak sora áll. Mindezzel együtt elsősorban az irodalom, azon belül is a magyar irodalom oktatásáról vetem papírra gondolataim, mert meggyőződésem szerint még az identitásképző tárgyak sorában is kiemelt szerepe van a magyar nyelvnek és irodalomnak. Ezt követi a történelem. Ezzel az iskolai sorrendet említem, de a hangsúlyozottan identitásképző tárgyak közé tartozik az ének-zene vagy a művészet-történet is.

Amikor az új Nemzeti Alaptanterv gondolata felmerült, hamar nyilvánvalóvá lett, hogy nem egy itt-ott megújított, foltozgatott,

hanem lényegileg új nemzeti alaptantervet kell kidolgozni. Ma már kijelenthető, hogy végül egy valóban nagyon alaposan megújított nemzeti alaptantervet fogadtunk el, tehát az eredeti 2012/13-asnak egy több fontos szempontból is módosított változatát. Az alapvető cél az volt, hogy olyan nemzeti alaptanterv szülessen, amely figyelembe veszi a nemzeti oktatás hagyományait, vagyis a magyar pedagógiai örökséget, de ugyanakkor figyelembe veszi azt a megújulási kényszert is – és itt a kényszert jó értelemben használom –, amely mind módszertanilag, mind pedig szemléletben szükséges ahhoz, hogy a XXI. század modern, életközeli iskolája be tudja tölteni a maga funkcióját. Ezzel, azaz a köznevelés tartalmi megújításával összefüggésben, kijelöltük a 2020-as Nemzeti Alaptantervnek az öt fontos szakaszát. E fázisokat más szempontból akár rendszerelemeknek is nevezhetnénk, amelyeknek következetes alkalmazása szükséges volt ahhoz, hogy valóban megtörténhessék a tartalmi megújulás.

## **2. Rendszerelemek és célok az új Nemzeti Alaptantervben (NAT) és a Kerettantervben (KET)**

A köznevelés megújításának két alapidokumentuma és egyben első rendszereleme a NAT és a KET, azaz a nemzeti alaptanterv és a kerettanterv. A második rendszerelemet az erre épülő tankönyvek jelentik. A harmadik rendszerelem az érettségi- és vizsgakövetelményrendszer megújítása, harmóniában az új szemléletű

könyvekkel. A negyedik a tanárképzés átalakítása, vagyis megpróbálni összehangolni azokat az új követelményeket, amelyek megjelennek már a közoktatási, köznevelési dokumentumokban, a felsőoktatás tanárképzési moduljaival is. Végül az ötödik, szükségszerű rendszerelem pedig az ellenőrzés és az értékelés. Hiába van ugyanis bármilyen jó, előremutató törekvésünk, írott malaszt marad, hogyha mindezt, ennek a bevezetését, aktív használatát nem ellenőrizzük. Ezért fontos tehát az ellenőrzés is.

Ezen a ponton érdemes feltennünk a kérdést, hogy miért voltak eddig viszonylag eredménytelenek a közoktatás tartalmi megújításának kísérletei. Azért, mert nem volt összehangolva ez az öt rendszerelem. Most először történik meg, 32 évvel a rendszerváltozás után, hogy rendszerszerűen, összehangoltan kerül(t) sor a közoktatás tartalmi megújítására. Csak egyetlen elemet hadd emeljek ki az ötből, mielőtt a magyar nyelv és irodalomra rátérek, ez pedig a tanárképzés. A tanárképzés a biztosítéka annak, hogy a diákok azt a tananyagot fogják tanulni, amit előír a NAT, a KET, és ami a tanönyvekben benne van. Vagyis a tanárképzést úgy kell(ett) átalakítani, hogy végre az egyetemeinken lévő pedagógusjelöltek azt tanulják, amit majd tanítaniuk kell. Ha ugyanis nem tanulják meg az újabb tartalmakat, hanem folytatódik minden a régi módszerrel, akkor hiába van új tankönyv, hiába van új nemzeti alaptanterv, kerettanterv, nem történik meg a változás. A megújult NAT-ról és KET-ről annyit szeretnék elmondani, hogy a módszertani modernizáció mellett a tartalmi megújulás is igen lényeges. Ez a kettő olyan szorosan összefügg egymással, hogy bármelyik hiánya kizárja a sikeres megújulást.

### 3. A pedagógus értéke és a pedagógiai örökség

Mi az újdonsága a NAT-nak a KET-nek? Elsősorban az, hogy van konkrét emberképe. Ez az emberkép egyben azt is jelenti, hogy a magyar nemzeti alaptanterv értékválasztásra épülő tanterv lett. A második nagy újítás a pedagógus szerepének kiemelése. Nyilván számos kolléga, aki olvassa majd ennek a könyvnek az írásait, aktív gyakorló tanár is egyben, és mi, aktív tanárok bizony észrevehettük, hogy harminc év alatt, sőt nyugodtan mondhatom, hogy ötven év, más szóval fél évszázad alatt hogyan értékelődött le a pedagógus szerepe az iskolában. Hogyan veszték el, vagy vették el tőle azokat az eszközöket, amelyekkel megvalósítható az, hogy nemcsak oktatók, hanem nevelők is. Egy nagyon triviális mondatot szoktam ilyenkor felidézni: neveletlen gyereket nem lehet oktatni. Kevésbé triviálisan is mondjuk ki: a kettő, tehát a köznevelés és a közoktatás szorosan összefügg.

A harmadik dolog, hogy a NAT alapelveiben is megújult. Szó szerinti idézetben ide kívánkoznak a nemzeti alaptanterv bevezetésének első sorai: „A nemzeti alaptanterv a magyar kulturális és pedagógiai örökség gyökereiből táplálkozik, annak hagyományaira épül.” (NAT 2020: 293). Írásomnak azért választottam azt a címet, hogy a *Helyreállított és megújult*, mert először valamit helyre kellett állítani. Bizony helyreállítani, mivel egyre kevésbé mutatkozott meg az újabb és újabb nemzeti alaptantervekben a magyar pedagógiai hagyomány, ami pedig roppant gazdag. Ha csak a XX. századra

gondolunk, akkor is. De folytassuk a nemzeti alaptanterv bevezetőjének gondolataival: „Rögzíti azt a minden magyar emberben közös tudást, amely megalapozza a nemzeti identitást.” (NAT 2020, idem).

A NAT elsődleges felhasználója a nevelési-oktatási intézményben dolgozó pedagógus, valamint az intézményvezető. Meghatároztuk, hogy kinek szól a NAT. Erre azért volt szükség, mert születtek olyan változatok is, amelyek teljesen figyelmen kívül hagyták ezt. Én láttam egy olyan több mint félezer oldalas nemzeti alaptantervet, ez valamikor 2018 augusztusában készült el, amelyben több mint hét-ezer idegen szó szerepelt. Ez a magyar nemzeti alaptanterv-kezdemény, gondoljuk csak végig ezt önmagában, elérte azt az abszurditást, hogy egy tizenötoldalás szótárat kellett a végére biggyeszteni, mert olyan szakkifejezéseket használt, amelyek a magyar pedagógiában többnyire teljesen ismeretlenek voltak. Egy csomónak nem is volt megfelelő magyar szava, ezért olyan szavakat kellett létrehozni, amire egy magyar nyelv és irodalom szakos tanár legalábbis megcsóválja a fejét.

Vagyis először helyre kellett állítani a nemzeti alaptanterv alapelveit, aztán ki kellett jelölni világosan a célrendszerét, azután meg kellett határozni a tartalmait. Az a bizonyos alaptanterv, amiről az előbb beszéltem, az a tervezet, az például azt a fajta irányvonalat képviselte, amit ma a globális nevelési trend jelent, nevezetesen, hogy nincs szükség ismeretekre. Abban a pillanatban azonban, hogy kizárjuk magyar nyelvből és irodalomból meg történelemből az ismereteket, kiderül, hogy nincs mire identitást alapozni. Vagyis nem úgy van az, hogy egy buszjegy hátulján levő szövegen keresztül is meg lehet tanítani az alanyt, az állítmányt. Persze egyfelől ez igaz, csak-

hogy ezzel éppen az a funkció vész el, amely a közoktatás lényeges funkciója, nevezetesen, hogy közös műveltségstandardot teremtsen.

A közös műveltségstandard vagy -szztenderd azt jelenti, hogy van valami közös kód, ez egy olyan kód, kulturális kód, amely összeköt generációkat. Ha az én generációmnak azt mondom, hogy „még nyílnak a völgyben a kerti virágok”, ő azt feleli „még zöldell a nyárfa az ablak előtt”. Ha megszűnik ez a közös kulturális kód, abban a pillanatban a nemzeti identitás alapjait veszítjük el. Ezen alapok helyreállítása volt a cél és ennek a helyreállításnak és megújításnak volt az előfeltétele és egyben eredménye az, hogy magyar nyelv és irodalomból jelentős módosításokat tettünk. Azt gondolom, ezek olyan újítások voltak, amelyek már hetven éve elengedhetetlenek lettek volna a magyar nemzeti alaptantervben, most mégis újak a tananyagtartalmak nagyon sok tekintetben. Döntő változás az 1920 utáni magyar irodalom beemelése a tanításba. Mit jelent ez? A magyar történelem 1920-as nagy tragédiája, Trianon borzalma után nemcsak területeket veszítettünk, hanem kulturális központokat is. Nyilvánvalóan egészen másként fejlődött az erdélyi, kétmillió erdélyi magyarság vagy a csaknem egymillió felvidéki magyarság, mert más uralom alá kerültek. Ez volt az ok, hogy az irodalom, amely mindig a valóságot próbálja meg tükrözni többek között, ott más irányba fejlődött, de ettől függetlenül ugyanúgy része egy 1920 utáni erdélyi magyar író az egyetemes magyar irodalomnak, mint egy felvidéki. Gondolják el, mondjuk csak, hogy Márai Sándor Kassa szülötte, vagy gondoljunk a kiváló székelyföldi írók egész sorára, gondoljunk az Erdélyi Helikonra. Ők is részei az egyetemes magyar irodalomnak.

## **4. A Kárpát-medencei magyar kulturális kontinuitástól a kortárs magyar irodalomig**

Az alapelvek, célok tekintetében magyar nyelv és irodalomból a következőt mondtuk ki: A Kárpát-medencei magyarság kultúrájának, nemzeti identitásának legfontosabb eleme az anyanyelve és az ezen a nyelven megszólaló irodalma. Nyelv és irodalom nemcsak hagyományt teremtenek, hanem folyamatos változásokkal jelent és jövőt alkotnak. És most jön a lényeg, nyelvünk, közös történelmünk, keresztény alapú vallási és művészeti hagyományaink összekötnek bennünket, korokat, alkotókat, befogadókat és műveket. Egy kulturális hagyományhoz tartozunk, mármint a Kárpát-medenceiek, ezért a magyar nyelv és irodalom tantárgyak a Kárpát-medencei magyarság irodalmát, szellemi örökségét egységesen és egységben kezelik – ez döntő különbség minden korábbi NAT-változathoz képest. Amikor kimondtuk azt, hogy nem határon túli meg határon inneni, hanem Kárpát-medencei magyar irodalom van – miután a honfoglalás óta a Kárpát-medencében lakunk, és ma is ott lakunk, még ha korszakonként épp öt vagy hat vagy hét országban is –, akkor kimondtuk, hogy kultúránk lehet egységes (vö. Takaró 2021: 189–191, 197–201).

Ézért történik, történhet meg, hogy magyar nyelv és irodalomból egységben, Kárpát-medencei magyarságban gondolkoztunk. S hogy miért fontosak azok az alkotók, akik bekerültek? Mert igazodási pontként, erkölcsi magatartásukkal, kiemelkedően magas



szintű életművükkel alapvetően határozták meg, és határozzák meg a magyar közgondolkodást. Magyar közgondolkodást? – kérdeznak sokan vissza.

Igen, mert úgy gondolkozunk, hogy az irodalmi mű nem egyszerű esztétikai minőség kérdése, hanem minden igazi értékálló irodalmi műnek értékközvetítő funkciója van, vagyis az irodalmi mű az nem egyszerűen szöveg, művészi szöveg, hanem több annál. Ha csupán művészi szöveggként tekintenénk rá, az nagyjából olyan lenne, mintha azt mondanánk egy festményre, hogy az művészi vászon, vagy azt mondanánk egy szoborra, hogy az művészi kő, és összetévesztenénk a vivőt a lényeggel.

Az új irodalomtanterv és az összes humán tanterv a *mit?*, *miért?*, *hogyan?* hármasságára épül. Mit jelent ez? Meg kell határoznunk, hogy mit tanítsunk. Meg kell határoznunk, hogy miért tanítsuk. És csak harmadik helyen kell meghatározni, hogy hogyan tanítsuk. Egyre inkább elfoglalta a módszer a lényeg, az ismeret és a tartalom helyét az újabb és újabb dokumentumokban. Ennek az arányait állítottuk helyre. Először tehát meghatározzuk azt, hogy *mit* – a tartalmakat; aztán hogy *miért* – vagyis mi a cél vele; és aztán azt, hogy ezt milyen módszerekkel lehet végrehajtani. A hárompólusú magyar irodalomban tanítjuk a XX. századi nemzeti-polgári irodalom klasszikusát, Herczeg Ferenc *Az élet kapuja* című regényét, amely az első Nobel-díjra jelölt magyar regény volt. Kötelező olvasmány lett. Ugyanígy újdonságként jelenik meg a magyar népiek közül Sinka István, akit szintén tanítanunk kell. Sorolhatnám azokat a határon túlra került, de Kárpát-medencei magyar írókat, Erdélyből Áprily Lajost, Reményik Sándort, Dsida Jenőt, Kós Károlyt, Wass Albertet,

Nyíró Józsefet vagy Délvidékről Gion Nándort vagy Kárpátaljáról Kovács Vilmost, akiket tanítanunk kell. Ezek olyan nevek, akik az egyetemes magyar irodalomban roppant nagy szerepet játszanak.

Itt, amikor az irodalomtanítás tartalmi megújításról gondolkunk, elérkezünk egy nagyon fontos, de érzékeny ponthoz, a kortárs magyar irodalom problematikájához. Számtalan kritikát, tegyük hozzá, méltatlan kritikát kapott a NAT és KET szerzőgárdája, mondván, hogy nincs kortárs irodalom benne. Természetesen van. Az egyetlen helyes módszert választották a szerzők, amikor nem jelöltek meg, vagyis nem csináltak ők maguk a kortárs szerzők közül irodalmi kánont; azaz nem jelöltek meg szerzőket, hanem azt mondták, hogy a tizenkettedikes tananyagban, amikor odaérünk a korszakolás szerint, a tizenkettedikes tananyagban az óraszám 10-12 százalékát kortárs irodalom tanítására kell fordítani. Ez könnyedén ellenőrizhető, le van írva, nevesítve van a NAT-ban.

Aztán itt az újabb vitakérdés: Kit tanítsunk? Kedves Olvasóim! Gondolják csak el, ha Döbrentei Kornélt tesszük be, megszólal az egyik oldal: Micsoda gyalázat! Hogyha Karafiáth Orsolyát tesszük be, megszólal a másik oldal: Hogy kerül ide?! Az egyetlen helyes megoldás, amikor azt mondjuk, hogy megvan a kötelező óraszám, és a tanár szabad döntésére bízunk, hogy a kortárs magyar irodalomból kit tanít. Gondolják el, mintegy ezer író van a Magyar Írószövetségben, több mint háromszáz a Szépiróknál, több mint 150 a Magyar Nemzeti Írószövetségben. Ez a három legnagyobb írószövetségünk. Ez mintegy másfélezer író. Ki merné vállalni annak a felelősségét, hogy ebből megnevez ötöt, mondván, őket kell tanítani?



OKTATÁSI  
HIVATAL

NAT  
2020

10



# Irodalom

szöveggyűjtemény

Angyalné Volant Vivien – Dr. Kiss Gabriella – Tankó Istvánné: *Irodalom szöveggyűjtemény 10.* Oktatási Hivatal, Budapest, 2023. (OH-MIR10SZ)

Egy ilyen erőszakolt kánon meghatározása teljes zsákutca lett volna. Nyilvánvalóan persze, azok számára, akik nem így gondolkoznak, ez meglepő volt, mégis azt gondolom, hogy fontos. Ráadásul ezzel a szaktanárok a megfelelő órakeretben szabad kezet kaptak.

## 5. Értékkörzés és értékteremtés

Az új nemzeti alaptanterv irodalmi része kimondja, hogy a sikeres anyanyelvi és irodalmi oktatás kihagyhatatlan szereplője a tanár, vagyis a NAT-ban nevesítjük, és deklaráljuk, hogy az iskola központi szereplője a diák mellett a tanár. Ő ad arcot, ő az, hogy így fogalmazzunk, akinek viselkedése, szakma iránti elkötelezettsége, személyes példamutatása önmagában modell a tanulók számára. Minderről részletesebben egy 2021-es tanulmányomban írtam (Takaró 2021: 191–194). Nagyon fontos látni, hogy az irodalom- és nyelvtanításnak ötös funkcióját határoztuk meg: műveltségközvetítés, kompetencia, személyiségfejlesztés, morális és érzelmi nevelés. Vagyis ez a fajta strukturális átalakítás abszolút jellemzi a magyar nyelv és irodalom tanítását. Hadd mondjam el, én úgy látom, hogy a Kárpát-medenceiség mint fogalom bekerülése az irodalom tantervbe és részben a magyar nyelv tantervébe is ennek a következetes végigvitele a tankönyvekben, aztán az érettségi követelményrendszerben, hiszen bár csak a NAT-ról kellene beszélnem, nem lenne teljes, ha nem mondanám el, hogy csak akkor érdemes tanítani, hogyha számon is kérjük. Ezért van az, hogy az érettségi tételek közé is bekerülnek olyanok, amik eddig nem voltak bent.

Mit jelent ez? Ez (ismét) nem a régiek rovására történt, hanem egy torz és csonka irodalmi kánon végre teljessé tételére vállalkozott a társaság, aki a magyar nyelv és irodalom kerettantervet megcsinálta. Egyrészt tehát helyre kellett állítani, újra visszavezetni jogaiba és valóságközelivé tenni az irodalomtanítást és nyelv(tan)tanítást, illetőleg meg kellett őket újítani.

Befejezésül még valamit el kell mondanom. Amikor olyan kísérletekkel találkoztunk, hogy látszott, hogy a szerzőik vagy a ki-gondolóik, inkább ez utóbbi lenne a helyes kifejezés, a valósággal voltak kibékíthetetlen ellentétben, tehát nem a magyar valóságból indultak ki, nem abból indultak ki, hogy Magyarországon van egy nevelési-oktatási hagyomány, hogy van egy magyar kultúra, hogy létre kell hozni a közös kulturális kódot, mert ez az, ami generációról generációra tovább vihető, ettől vagyunk magyarok, akkor ellen-álltunk e kísérleteknek. És ez a viszonyulás nemcsak anyanyelvünk, hanem kultúránk minden szegmensének szempontjából lényegi kérdés. Egy nagyon távoli asszociációval hadd világítsam meg mindezt. Nem szabad elfelejteni, a kultúra – minden kultúra – kultuszból gyökerezik. Kétezer évvel ezelőtt létrejött a keresztyén kultusz, ezer év alatt teljes kultúrát teremtett maga körül; étkezési, öltözködési, viselkedési, férfi-nő kapcsolati teljes kultúrát. Fél évezreddel később megszületik az iszlám mint kultusz, új vallás. Ötszáz év alatt teljes kultúrát teremt maga köré. Egy mozlimnak a viselkedése, beszéde, állásfoglalásai, gyereknevelése, férfi-nő kapcsolatai mind-mind a kultuszukból ered. 2022-ben azért döntő kérdés ez, mert úgy tűnik, hogy ha egy társadalom elveszíti a kultuszi és ebből eredő kulturális alapjait, törvényszerűen válságba kerül.

Mit kell tehát csinálnunk? Ragaszkodni az iskola érték közvetítő funkciójához, ragaszkodni ahhoz, hogy teljes személyiséget akarunk nevelni. A teljes személyiség azt jelenti, hogy a személyiségnevelés minden szegmensét figyelembe véve, nem egyet kiemelve a többi rovására, próbálunk egészséges szellemiségű, új, művelt, a nemzetének, a hazájának elkötelezett, irodalmát, tudományát, művészetét, kultúráját ismerő generációkat nevelni. Ez az új magyar iskola sikerének legfontosabb záloga.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

**Takaró Mihály 2021:** A NAT irodalmi és nyelvi újdonságai Trianon tükrében. In: Pomozi Péter (szerk.): *A magyar nyelv a Kárpát-medencében Trianon előtt és után. Nyelv- és oktatáspolitikai tanulmányok*. Magyarságkutató Intézet, Budapest. 189–201.

**5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet.** A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 17/2020. 290–447. Letöltés időpontja: 2022.10.01.